

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СЛУЖБИ СУДОВОЇ ОХОРОНИ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Талпа П. В.

Метою даної статті є вивчення наявних напрацювань щодо поняття та змісту адміністративно-правового статусу Служби судової охорони й перспектив його трансформації.

Виклад матеріалу здійснено з урахуванням різноманітних підходів розуміння сутності адміністративно-правового статусу Служби судової охорони з огляду на загально-правовий, конституційно-правовий та адміністративно-правовий контекст.

У площині загально-правового підходу проєктується значення та роль Служби судової охорони на забезпечення функціонування судової гілки влади у контексті створення умов для незалежності та недоторканості суддів, а також правосуддя у розрізі реалізації права на справедливий суд.

Конституційно-правовий підхід до розуміння правового статусу Служби судової охорони надав можливість визначити її в якості одного з чільних елементів механізму з реалізації конституційних принципів забезпечення прав людини.

Адміністративно-правовий підхід відтворив такі напрями відповідних наукових досліджень: 1) визначення місця Служби у структурі адміністративно-правового механізму із забезпечення діяльності правосуддя; 2) створення умов для реалізації основоположного права людини в умовах сьогодення - права на справедливий суд, що вбирає право на справедливий судовий розгляд та справедливе судове рішення; 3) здійснення правоохоронної діяльності разом та у співпраці з іншими подібним державними органами; 4) визначення загальних рис правового забезпечення діяльності; 5) детермінація ознак та змісту адміністративно-правового статусу; 6) з'ясування загальних рис правового положення працівників та їх спеціального правового положення в якості державних службовців; 7) особливості адміністративно-правового статусу в умовах воєнного стану; 8) визначення перспектив трансформації правового положення даного державного органу з усуненням певних прогалин та колізій у нормативних приписах.

Підтримано потребу у подальшому вивченні проблемних питань адміністративно-правового статусу Служби судової охорони, пов'язаних з виконанням інших функцій в межах забезпечення правосуддя,

зокрема в процедурі виконання судових рішень, проведення окремих оперативно-розшукових заходів, відмежування суміжних функцій з повноваженнями інших правоохоронних органів, виконання повноважень в умовах воєнного стану.

Ключові слова: Служба судової охорони, правосуддя, справедливий суд, завдання, функції, повноваження.

Talpa P. V. Scientific approaches to the study of legal status Court security services: general characteristics

The purpose of this article is to study the existing developments regarding the concept and content of the administrative and legal status of the Court Protection Service and the prospects for its transformation.

The material is presented with due regard to various approaches to understanding the essence of the administrative and legal status of the Court Security Service, taking into account the general legal, constitutional and administrative legal context.

The general legal approach projects the importance and role of the Judicial Protection Service in ensuring the functioning of the judiciary in the context of creating conditions for the independence and inviolability of judges, as well as justice in terms of the right to a fair trial.

The constitutional and legal approach to understanding the legal status of the Judicial Protection Service made it possible to define it as one of the key elements of the mechanism for implementing the constitutional principles of human rights.

The administrative and legal approach reflected the following areas of relevant scientific research: 1) determination of the place of the Service in the structure of the administrative and legal mechanism for ensuring the administration of justice; 2) creation of conditions for the implementation of the fundamental human right in today's conditions - the right to a fair trial, which includes the right to a fair trial and a fair court decision; 3) carrying out law enforcement activities together and in cooperation with other similar state bodies; 4) determination of the general features of legal support for activities; 5) determination of the signs and content of administrative and legal status; 6) clarification of the general features of the legal status of employees

and their special legal status as civil servants; 7) peculiarities of the administrative and legal status under martial law; 8) determination of the prospects for transformation of the legal status of this state body with elimination of certain gaps and conflicts in regulatory provisions.

The author supports the need for further study of the problematic issues of the administrative and legal status of the Judicial Protection Service related to the performance of other functions within the framework of justice, in particular, in the procedure for the enforcement of court decisions, conducting certain operational and investigative activities, delimitation of related functions with the powers of other law enforcement agencies, and exercise of powers under martial law.

Key words: *Judicial Protection Service, justice, fair trial, tasks, functions, powers.*

Постановка проблеми та її актуальність.

В умовах транзитивних перетворень, які мають місце у сучасному суспільстві, відбуваються докорінні зміни у всіх сферах суспільного буття, що відповідним чином проєктується на діяльність органів державної влади у функціональному прояві їх діяльності. Глобалізація, як явище уніфікації подібних процесів, у міжнародному аспекті забезпечує взаємний обмін досягненнями та досвідом людства у таких сферах. Безумовно, досить актуальним та динамічним у цьому контексті є право як сфера людської діяльності і, безпосередньо правосуддя, яке з одного боку є його складовою, а з іншого одним із проявів державної влади. На сьогодні правосуддя в будь-якій країні та в межах міжнародних судових інституцій створює умови для формування справедливого й цивілізованого правопорядку. Тому визначні міжнародні нормативно-правові акти, серед яких Конвенція про права та основоположні свободи людини, визначають в числі основних прав людини право на справедливий судовий розгляд (ст. 6), право на звернення до Європейського суду з прав людини (ст. 35). Теж саме необхідно вказати й щодо національного законодавства, де перш за все Конституція України у розділі VII визначає загальні засади існування правосуддя.

Належне функціонування правосуддя в межах положень ст. 126 Конституції України однією із гарантій здійснення правосуддя є забезпечення незалежності та недоторканості суддів. Разом з тим, прийнятий на розвиток положень нормативних приписів Конституції України Закон України «Про судоустрій і статус суддів» містить додаткові механізми із забезпечення вказаних ознак

правосуддя через низку адміністративно-правових конструкцій, серед яких вагоме місце займає Служба судової охорони (надалі - Служба) з системою відповідних повноважень, завдань, функцій та інших характерних рис, що формують її правовий статус як державного органу. Саме Служба має вживати вичерпних заходів для забезпечення безпеки суддів, членів їхніх сімей, збереження їх майна за умови звернення відповідного судді.

Навіть побіжний аналіз звіту щодо діяльності Служби у 2022 році свідчать про значимі для забезпечення незалежності та недоторканості дії зі сторони її посадових осіб. Так, даним органом в межах вказаного періоду: забезпечено охорону та підтримання громадського порядку в 642 судах, органах та установах; взято під охорону 52 об'єкти; вжиті заходи забезпечення безпеки стосовно 38 суддів; попереджено пронесення до приміщень судів близько 136 тисяч заборонених речей і предметів, у тому числі понад 10 тисяч одиниць зброї, припинено 23 протиправних діяння. Безумовно, наведені показники лише частково відтворюють напрацювання Служби, що не применшує потребу у забезпеченні її формування з огляду на нетривалий період існування (з 2019 року) [1].

Наведене актуалізує дослідження правового статусу Служби як основного суб'єкта, на якого покладено функції із забезпечення безпеки суддів, членів їхніх сімей, збереження їх майна за умови звернення відповідного судді, у площині проведених наукових розвідок.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання правового статусу Служби у площині адміністративно-правового регулювання її повноважень як суб'єкта зі спеціальними функціями, місця даного органу у структурі суб'єктів державної влади, змісту правового статусу її працівників тощо були предметом дослідження низки вчених та практиків у правничій сфері, що створило відповідне теоретичне підґрунтя для даної роботи. Серед вчених, які здійснювали свою наукову діяльність у даній царині варто відзначити: Б.В. Деревянка, Т.Г. Попович, В.І. Теремецького (визначення повноважень працівників Служби) [2], В.О. Кібець (місце Служби у системі заходів із судової охорони як однієї з гарантій діяльності судів) [3], М.С. Уткіну, В.В. Миргород-Карпову (детермінується адміністративно-правовий статус Служби) [4], О.М. Кіпчарського (охарактеризовано межі та зміст державного контролю за діяльністю Служби) [5], О.М. Шевчука (визначення кола прав державних службовців Служби) [6], В.Д. Шаповал, О.В. Плєскун, Є.Є. Лашко, Л.Є. Даценко,

Є.В. Пустовіт (повноваження Служби щодо забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах в умовах воєнного стану) [7].

Перелік вчених, які займались розробкою правового статусу Служби, не вичерпується наведеним переліком, що створює передумови до детальнішого з'ясування наукових підходів до висвітлення цього питання й актуалізує роботу у даному напрямку.

Метою даної статті є вивчення наявних наукових напрацювань щодо змісту та меж правового статусу Служби в умовах її становлення як чільного суб'єкта, на якого покладені функції із забезпечення безпеки суддів, членів їхніх сімей, збереження їх майна, а також підтримання правопорядку у будівлях судів.

Виклад основного матеріалу. Створення Служби є результатом тривалого формування судової влади в незалежній Україні, яка є єдиним суб'єктом в реалізації функції правосуддя. Останнє може здійснюватись на засадах незалежності та недоторканості суддів, що у повній мірі має бути забезпеченим відповідними організаційно-правовими засобами. Оскільки ст. 161 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Служба є державним органом у системі правосуддя для забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах, то саме вона виконує одну з визначальних ролей у реалізації зазначених засад судочинства. Більше того, вона здійснює підтримання громадського порядку в суді, припинення проявів неповаги до суду, а також охорону приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, виконання функцій щодо державного забезпечення особистої безпеки суддів та членів їхніх сімей, працівників суду, забезпечення у суді безпеки учасників судового процесу. Окрім того, даний державний орган виконує й інші повноваження, що є для нього скоріше похідними або екстраординарними, як-то у зв'язку з введенням воєнного стану. Не менш вартим уваги у площині розглянутого є питання створення дієвого контролю за діяльністю даного органу, що вбирає механізми державного та громадського характеру. Створення даного органу поставило на порядок дня питання окреслення відповідного правового статусу його працівників у контексті місця серед інших правоохоронних органів та особливостей проходження служби, надання відповідних пільг, пенсійного забезпечення тощо.

Викладене отримало релевантного відображення у сучасних дослідженнях вчених-правників,

що і стане предметом вивчення у змісті даного наукового допису.

Так, у сенсі реформування та становлення правосуддя, судової влади в Україні з позиції місця та значення Служби у вирішенні глобальних проблем правосуддя частина вчених спроектувала власні міркування на дані питання. Н.В. Сібільова звертає увагу на незалежність і самостійність як визначальні якості судової влади, що необхідні для здійснення правосуддя. Притому, що чинне законодавство надає поряд з процесуальними також і заходи з організації судової влади, де згідно ст. 7 Основних принципів незалежності судових органів окремо виділені різнопланові засоби, які мають надавати судовим органам виконувати свої обов'язки, серед яких значимими є заходи з охорони судів та суддів [8, с. 85-87].

Продовжуючи подібні міркування В.О. Кібець зосереджує увагу на потребі закріплення надійними гарантіями демократичного устрою в державі, вагомим фундаментом якої має бути справедливе судові рішення. Останнє безпосередньо залежить від безпеки та недоторканості суддів і працівників судової системи. Саме тому на порядку дня у контексті наведеного є вирішення організаційних питань, пов'язаних із завершенням формування Служби і виконання нею передбачених чинним законодавством повноважень. Зазначене сприяло детальному вивченню вченим кола повноважень даного державного органу к розрізі чинного законодавства та перспектив подальшого його реформування [3, с. 217]. Подібні міркування підтримані й О. Овчаренком, який більш прискіпливо висвітлює організаційно-правові та людиноцентристські ідеї у формуванні правосуддя на забезпечення права будь-якої особи на справедливий суд, де Служба фактично розглядається в якості складового елемента такого механізму [9].

В унісон з викладеним викладені думки В.В. Чумак щодо конституційних засад в адміністративній діяльності Служби, серед яких: утвердження та забезпечення прав і свобод громадянина, рівності перед законом, поваги до гідності особи, верховенства права, законності, соціальної справедливості, толерантності [10, с. 430]. Окремо наголошується на потребі особливої уваги до формування у працівників Служби професійної етики, виховання відповідних моральних якостей, у тому числі з метою підвищення до них рівня поваги та довіри з боку населення.

Частина дослідників вивчає природу та місце Служби в структурі заходів, що здійснюється

публічною владою з метою забезпечення захисту прав учасників судового процесу, де окреслюються проблемні питання та способи їх вирішення у даній сфері, у тому числі з використанням можливостей даного державного органу [11, с. 92].

О.І. Шурко здійснив дослідження правового статусу Служби з позиції адміністративно-правового забезпечення охорони та підтримання громадського порядку, де запропонував щодо неї: 1) унормувати на рівні підзаконного нормативного акту організаційно-штатні питання діяльності; 2) врегулювати законом правовий статус та безпосередньо сутність службової дисципліни в даному органі, повноваження працівників та їхніх керівників з її додержання, види заохочень і дисциплінарних стягнень, а також порядок їх застосування та оскарження; 3) підготувати та схвалити Концепцію з питань забезпечення громадського порядку в судах. Також в даній роботі підтримано розробку інших питань, пов'язаних з реалізацією правосуб'єктності Служби в межах відповідних її повноважень: 1) сутність дисциплінарного проступку працівника; 2) сукупність функцій та завдань органу; 3) створення та діяльність рекрутингових центрів з формування кадрового потенціалу; 4) перелік завдань із забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах; 5) співставлення у компаративному аспекті системи органів, що виконують аналогічні функції у інших країнах [12, с. 4-5].

Організаційно-правові проблеми створення та діяльності Служби дослідженні І.І. Зуєвою та В.М. Приступом з позиції виділення колізій та прогалин у чинному законодавстві, що надало можливість виокремити такі аспекти. Вказано на протиріччя у колі повноважень працівників Служби та судових розпорядників, де останні теж мають забезпечувати додержання відвідувачами суду встановлених правил, виконання такими особами розпоряджень головуючого судді в судовому засіданні, взаємодію Служби, Національної поліції України, Національної гвардії України, в частині підтримання громадського порядку в залі судового засідання й приміщенні суду. Висловлена думка щодо необхідності визначення організаційно-правових засад взаємодії Служби з Національною поліцією України, де розділити коло повноважень з виключенням фактів дублюючого характеру зазначених органів державної влади. Пропонується узгодити правові підстави й коло повноважень щодо застосування й використання вогнепальної зброї, фізичного впливу та спеціальних засобів в частині застосування Закону України

«Про Національну поліцію» та Закону України «Про охоронну діяльність», де перевагу надати першому з виключенням недоречного дублювання окремих положень [13, с. 241-242].

Характеризуючи характерні риси адміністративно-правового статусу Служби М.С. Уткіна та В.В. Миргород-Карпова виокремлюють такі його елементи як мета створення, завдання діяльності, структура, повноваження та компетенція, права й обов'язки, юридична відповідальність та гарантії діяльності [4].

О.М. Кіпчарський спроектував наукове пізнання питання, що є предметом даного дослідження, на систему контролю, перш за все державного, за сукупністю заходів, які проводяться Службою в межах власних повноважень [5, с. 81]. Зокрема, висловлено слушну думку з приводу того, що фактично такий контроль: 1) представляє систему організаційно-правових форм відповідних заходів; 2) формує заходи спрямовані на додержання принципу верховенства права; 3) забезпечує створення умов для належного виконання Службою поставлених перед нею завдань; 4) сприяє реалізації управлінських рішень в діяльності Служби; 5) здійснюється на підставі та в межах чинного законодавства; 6) реалізується безпосередньо Державною судовою адміністрацією та Вищою радою правосуддя; 7) має на меті опосередковане забезпечення безпеки і незалежності суду.

Правосуб'єктність будь-якої юридичної особи, у тому числі і публічного права, як-то має місце на прикладі Служби, що є суб'єктом публічної влади де-юре і де-факто, реалізується також і через повноваження її працівників. У цій площині здійснили вивчення правового статусу державного органу В.І. Теремецький, Т.Г. Попович, Б.В. Деревянко, які спробували систематизувати правову базу його діяльності, окреслити коло повноважень працівників та спроектувати рекомендації з метою вдосконалення правового забезпечення цих повноважень з урахуванням потреб сьогодення [2]. Зокрема, пропонується диференціювати такі групи повноважень працівників служби: 1) забезпечення пропуску відвідувачів до суду; 2) контроль за дотриманням громадського порядку у приміщенні суду; 3) охорона будівлі суду; 4) забезпечення захисту життя і здоров'я суддів і членів їх родин у разі застосування спеціальних заходів забезпечення безпеки. При цьому окремо охарактеризовано особливості застосування спеціальних заходів із забезпечення виконання наведених повноважень, в числі яких: перевірка документів, поверхневий огляд відвідувачів

суду, затримання правопорушників, огляд території, будівлі і приміщень суду. Водночас, висловлені пропозиції щодо удосконалення правового забезпечення здійснення повноважень працівниками Служби, а саме щодо: 1) проведення поверхневої перевірки працівником з огляду на статеву приналежність особи, до якої застосовується цей захід; 2) застосування такого забезпечувального заходу адміністративного провадження як адміністративне затримання за дрібне хуліганство або прояв неповаги до суду; 3) наділення працівників даного органу повноваженнями щодо одержання документів від підприємств, установ і організацій, проведення опитування громадян у добровільному порядку з питань, пов'язаних з виконанням покладених на Службу завдань.

З позиції спеціального правового положення працівників Служби як державних службовців було охарактеризовано О.М. Шевчуком, який звернув увагу на такі визначні риси їх прав: межі можливої або дозволеної поведінки; гарантовані адміністративно-правовою нормою; встановлюються для забезпечення публічного інтересу; передбачають виконання визначених чинним законодавством функцій і завдань Служби; пов'язані із функціонування державної служби, її проходженням та припиненням [6, с. 514]. Такі права згруповані у наступні групи: 1) ті, що забезпечують основоположні права як громадянина України; 2) пов'язані з реалізацією загального правового статусу державного службовця; 3) детермінуються спеціальним правовим статусом державного службовця; 4) мають вміст спеціальних повноважень, опосередкованих завданнями та сферою діяльності Служби в рамках публічної влади. Додатково виділено особливості прав такого роду державних службовців, які мають місце в умовах воєнного стану, як-то на евакуацію тощо.

В.І. Бондар, розвиваючи наведений підхід у характеристиці правового статусу Служби, зосереджує свій погляд на питаннях формування кадрового резерву, що надає можливість виокремити такі перспективи удосконалення роботи у цьому напрямі: 1) створення сприятливих умов для конкурсного відбору кандидатів на зайняття посад; 2) підготовка якісного професійного ядра; 3) системний підхід у формуванні кадрового резерву [14, с. 63-64].

З огляду на екстраординарні обставини, в яких перебуває українське суспільство, здійснено дослідження ролі Служби у забезпеченні охорони та підтримання громадського порядку в судах в умовах воєнного стану. Висловлена

думка, що поряд з іншими державними органами діяльність Служби спрямована на стале функціонування механізму державної влади, де судова гілка є однією з фундаментальних основ в утвердженні незалежності і самобутності країни та формуванні перспектив її післявоєнної відбудови й розвитку серед інших цивілізованих держав [15, с. 596].

Вартим додаткової уваги є вивчення перспектив трансформації правового статусу Служби у розрізі залучення її до процедури виконання рішень судів України у співпраці з виконавчою службою, наділення повноваженнями зі здійснення оперативно-розшукових заходів на забезпечення виконання визначених законодавством завдань, чітке відмежування суміжних функцій з повноваженнями охоронних підрозділів Національної поліції [16, с. 37].

Висновки. З викладеного необхідно дійти наступних висновків щодо здійснених наукових розвідок у вивченні правового статусу Служби. Умовно їх можна згуртувати за такими напрямками: 1) визначення місця Служби у структурі адміністративно-правового механізму із забезпечення діяльності правосуддя; 2) створення умов для реалізації основоположного права людини в умовах сьогодення - права на справедливий суд, що вбирає право на справедливий судовий розгляд та справедливе судове рішення; 3) здійснення правоохоронної діяльності разом та у співпраці з іншими подібним державними органами; 4) визначення загальних рис правового забезпечення діяльності; 5) детермінація ознак та змісту адміністративно-правового статусу; 6) з'ясування загальних рис правового положення працівників та їх спеціального правового положення в якості державних службовців; 7) особливості адміністративно-правового статусу в умовах воєнного стану; 8) визначення перспектив трансформації правового положення даного державного органу з усуненням певних прогалин та колізій у нормативних приписах.

Викладені міркування не вичерпують проблемність дослідження правового статусу Служби, а лише сприяють глибшим науковим розвідкам у даній сфері.

Література

1. Про розгляд звіту щодо діяльності Служби судової охорони у 2022 році: рішення Вищої Ради Правосуддя 27 липня 2023 року № 756/0/15-23. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/40760> (дата звернення 25.05.2024).

2. Теремецький В. І., Дерев'янку Б. В., Попович Т. Г. Правове визначення повноважень працівників Служби судової охорони в Україні. *Європейські перспективи*. 2023. № 3. С. 64-71.
3. Кібець В. О. Судова охорона як одна з гарантій діяльності судів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С. 215-217.
4. Уткіна М. С., Миргород-Карпова В. В. Щодо адміністративно-правового статусу Служби судової охорони. *Академічні візії*. 2023. № 18. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/317/279> (дата звернення 25.05.2024).
5. Кіпчарський О. М. Теоретико-правові проблеми державного контролю за діяльністю Служби судової охорони. *Правові горизонти*. 2020. Вип. 23(36). С. 78-82.
6. Шевчук О. М. Права державних службовців Служби судової охорони. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 511-514.
7. Шаповал В. Д., Плєсқун О. В., Лашко Є. Є., Даценко Л. Є., Пустовіт Є. В. Роль Служби судової охорони у забезпеченні охорони та підтримання громадського порядку в судах в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 592-597.
8. Сібільова Н. В. Сучасні проблеми організації та функціонування в Україні судової влади. *Питання боротьби зі злочинністю: збірник наукових праць*. Харків, 2005. Вип. 10. С. 79-89.
9. Овчаренко О. Проблеми забезпечення права на справедливий суд. *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. URL: <https://www.helsinki.org.ua/problemu-zabezpechennya-prava-na-spravedlyvyj-sud-o-ovcharenko/> (дата звернення 25.05.2024).
10. Чумак В. В. Конституційні принципи діяльності Служби судової охорони України. *Аналітико-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 427-431.
11. Орлеан А. Процедура забезпечення безпеки учасників кримінального провадження: адаптація законодавства України до європейських стандартів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 3(7). С. 87-92.
12. Шурко О. І. Адміністративно-правове забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах. Автореф. дис. ... канд. юр. наук. Суми, 2020. 22 с.
13. Зуєва І. І., Приступ В. М. Організаційно-правові проблеми створення та діяльності Служби судової охорони в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С. 238-243.
14. Бондар В. І. До проблеми комплектування Служби судової охорони. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 6. С. 59-64.
15. Шаповал В. Д., Плєсқун О. В., Лашко Є. Є., Даценко Л. Є., Пустовіт І. В. Роль Служби судової охорони у забезпеченні охорони та підтримання громадського порядку в судах в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 592-597.
16. Дерев'янку Б. В., Теремецький В. І., Попович Т. Г. Про можливі зміни у правовому статусі Служби судової охорони. *Журнал східноєвропейського права*. 2023. № 111. С. 32-40.

Талпа П. В.,
orcid.org/0009-0002-3669-2582
аспірант
Одеського державного університету
внутрішніх справ